8 Απριλίου 2015

Αντώνιος (Μπλουμ) Μητροπολίτης Σουρόζ (Σουγδαίας) Θάνατος και Απώλεια-Θάνατος

Ορθοδοξία και Ορθοπραξία / Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες / Ορθόδοξη πίστη

Φωτο:antikleidi.com

Θάνατος

Θα στραφούμε τώρα στις διάφορες ακολουθίες που σχετίζονται με το θάνατο στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Πρώτα απ' όλα υπάρχουν δύο ακολουθίες που ειναι πολύ γνωστές σ' όλους τους Ορθόδόξους. Είναι το «Τρισάγιον» η «Παραστάσιμος Ακολουθία» η παννυχίδα, [Στ.Μ. όπως ονομάζεται στα Ρωσικά]- και η «Νεκρώσιμος Ακολουθία» για τους λαϊκούς. Υπάρχουν επίσης και άλλες ακολουθίες, λιγότερο

γνωστές: η «Ακολουθία εις Ψυχορραγούντα», που διαβάζεται πάνω από το πρόσωπο που η αναχώρησή του από αυτήν τη ζωή παρουσιάζει δυσκολίες, η «Νεκρώσιμη Ακολουθία» για νήπια και για ιερείς. Θα ήθελα να απομονώσω ορισμένα χαρακτηριστικά που βασικά είναι κοινά σ' όλες αυτές.

Υπάρχουν δύο πλευρές σ' αυτές τις ακολουθίες: η μία αφορά τη μέριμνα για την ψυχή και η άλλη τη φροντίδα για το σώμα. Το ενδιαφέρον μας για την προσευχή υπέρ της ψυχής του κεκοιμημένου είναι κοινό με αυτό όλων των άλλων Εκκλησιών. Πιστεύω όμως ότι στην Ορθοδοξία δίνουμε μια πολύ πιο ειδική και σημαντική προσοχή στο σώμα. Στο Μνημόσυνο, όλη η προσοχή μας συγκεντρώνεται στην ψυχή που βρίσκεται τώρα στην αιωνιότητα, πρόσωπο προς πρόσωπο με τον ζώντα Θεό, και η οποία αναπτύσσεται σε μια όλο και βαθύτερη κοινωνία μαζί Του. Στη Νεκρώσιμη Ακολουθία, παράλληλα με τη μέριμνά μας για την ψυχή που έχει μεν αναχωοήσει., αλλά κατά κάποιο τρόπο βρίσκεται ακόμη κοντά στη γη, υπάρχει μια βαθιά φροντίδα για το σώμα.

Όταν διαβάζουμε τη Νεκρώσιμη Ακολουθία, το σώμα αντιμετωπίζεται υπό δύο γωνίες. Αφενός, γνωρίζουμε καλά ότι αυτό το σώμα είναι καταδικασμένο να φθαρεί: «Χους ει και εις χουν απελεύσει». Υπάρχει ένας οξύς πόνος σ' αυτήν τη σκέψη και σ' αυτήν τη θέα. Στη στάση μας προς τον κεκοιμημένο, πρέπει να βρούμε μια ισορροπία ανάμεσα στην αποδοχή της πραγματικότητας και στη βεβαιότητα της πίστης μας, ανάμεσα στη θέα της φθοράς και στη βεβαιότητα της αιώνιας ζωής, ανάμεσα στην αγάπη για τον τόπο όπου αναπαύεται ό,τι έχει απομείνει από το αγαπημένο σώμα του, και στη βεβαιότητα ότι η σχέση κοινωνίας συνεχίζεται εν Θεώ στην αιωνιότητα.

Αυτή είναι η πρώτη άποψη της συμμετοχής του σώματος. Στις διάφορες ευχές, στο τροπάριο και στον κανόνα, στους ύμνους του αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού, βρίσκουμε την αντανάκλαση αυτού του πόνου και την αίσθηση μιας τραγωδίας: ένα ανθρώπινο σώμα που εκλήθη στην αιώνια ζωή, και που το σκότωσε η θνητότητα που γέννησε η απώλεια του Θεού.

Η Αγία Γραφή, αφετέρου, χρησιμοποιεί τους όρους «σώμα», «πρόσωπο» και«ψυχή» κατά περίσταση, για να υποδηλώνει το όλο πρόσωπο.
Όντως, η σύνδεση που υφίσταται ανάμεσα στο σώμα και στη ψυχή, ανάμεσα στο σώμα και στην ίδια την πνευματική εμπειρία είναι τόσο τέλεια. Η μαρτυρία του απόστολου Παύλου είναι πώς «η πίστις εξ ακοής, η δε ακοή δια ρήματος Θεού».Η λέξη προφέρεται, η λέξη ακούγεται με τη βοήθεια σωματικών μέσων: τα χείλη του ομιλητή, τα αυτιά του ακροατή. Και όμως φτάνουν στην καρδιά, φτάνονν στο νου, φτάνουν στον πυρήνα του προσώπου μ’ έναν τέτοιο τρόπο, ώστε ένας λόγος του Θεού να μπορεί να μεταμορφώσει τη ζωή ενός προσώπου.

Γνωρίζουμε επίσης πόσο όλες μας οι αισθήσεις συμμετέχουν σε κάθε γεγονός του νου και της καρδιάς. Πόση αγάπη δεν εκφράζει μια μητέρα στο μικρό της παιδί με το άγγιγμα του χεριού του, πόση κάθε μορφής αγάπη δεν βρίσκει έκφραση μέσα από το σώμα.Έτσι, αν κοιτάξουμε το σώμα ενός κεκοιμημένου, δεν αντικρίζουμε ένα ένδυμα που πρέπει να απορριφθεί – όπως πολλοί λένε για να παρηγοριούνται και για να σβήσουν τον πόνο τους. Δεν είναι ένδυμα, ούτε έχει απορριφθεϊ. Είναι ένα σώμα που είναι τόσο πραγματικό, όσο το πρόσωπο και η ψυχή. Μόνο το συναμφότερον, σώμα καί ψυχή, αποτελεί ολόκληρο το πρόσωπο.

Αυτό το παρουσιάζει μ’ έναν απροσδόκητο και ίσως παράξενο τρόπο ο άγιος Ισαάκ ο Σύρος, ο οποίος, μιλώντας για το σώμα, λέγει ότι ο αιώνιος προορισμός του ανθρώπου δεν μπορεί να σταθεροποιηθεί πριν από την ανάσταση του σώματος, επειδή το σώμα διαθέτει, στον ίδιο βαθμό με την ψυχή, το δικαίωμα να επιλέξει και να καθορίσει τον αιώνιο προορισμό του προσώπου. Τα λόγια αυτά μας φαίνονται μυστηριώδη, επειδή δεν μπορούμε να φανταστούμε πώς μπορεί να γίνει αυτό. Και όμως, αυτό το σώμα είναι τόσο εγώ, όσο εγώ είναι και η ψυχή. Και μόνο κατά το συναμφότερον μπορώ να θεωρούμαι ολόκληρος.

Έτσι, όταν παρατηρούμε αυτό το σώμα, το βλέπουμε με σεβασμό. Βλέπουμε σ’ αυτό όλο τον πόνο και τη χαρά, όλο το μυστήριο της ζωής αυτού του προσώπου. Το σώμα μπορεί να ονομαστεί ορατό στοιχείο του αοράτου. Από την άποψη αυτή, δεν είναι ίσως τυχαίο το ότι στις εκκλησιαστικές ακολουθίες στα σλαβονικά, χρησιμοποιούμε για το σώμα τη λέξη «moshchi», που σημαίνει λείψανο.

Έτσι, βλέπουμε αφενός το τόσο αγαπητό και πολύτιμο σώμα, πληγωμένο και κατακτημένο από τη θνητότητα, παραδομένο στο θάνατο.
Αφετέρου, το βλέπουμε ως σπόρο που σπείρεται για να σηκωθεί ξανά στη δόξα της αθανασίας μέσα από την ανάσταση. Και, κοιτάζοντάς το, δεν μπορούμε παρά να βλέπουμε τη σύνδεσή του με το Σώμα του Χριστού.

Ο απόστολος Παύλος χρησιμοποίησε τη φράση «η ζωή υμών κέκρυπται συν τω Χριστώ εν τω Θεώ». Η σωματική μας ύπαρξη κρύβεται στο μυστήριο της αγίας Τριάδος και αυτή η σωματική ύπαρξη μας αποτελεί την ανθρώπινη φύση μας. Στον Χριστό και στη Θεοτόκο μπορούμε να δούμε αυτό που καλείται να γίνει το σώμα μας: ένα σώμα δόξης. Έτσι δεν είμαστε διχασμένοι, αλλά βρισκόμαστε σε μια περίπλοκη κατάσταση στην οποία, συντετριμμένοι από τη λύπη για το χωρισμό, κοιτάζουμε έκπληκτοι το γεγονός ότι ένα ανθρώπινο σώμα μπορεί να πεθάνει, και με πίστη και ελπίδα κοιτάζουμε ένα σώμα που μια μέρα θα εγερθεί σαν το Σώμα του Χριστού.

Κατόπιν έρχεται η ψυχή.Υπάρχονν αρκετές ευχές που προηγούνται του θανάτου κάποιου προσώπου. Αυτές περιλαμβάνουν ακολουθίες που σχετίζονται με την προετοιμασία για το θάνατο. Πρώτα απ’ όλα υπάρχει αυτή η προετοιμασία που συνίσταται στο να στραφούμε από τα πρόσκαιρα πράγματα στα αιώνια.Ο άγιος Σεραφείμ μπορούσε να λέγει πριν από το θάνατό του: «Σωματικά πλησιάζω στο θάνατο, και πνευματικά είναι μόλις σαν να έχω γεννηθεί, με όλη τη φρεσκάδα και τη δροσιά μιας αρχής δίχως τέλος».

Αυτό οδηγεί στην ανάγκη προετοιμασίας για το θάνατο μέσα από μια απαιτητική και συνάμα απελευθερωτική πορεία συμφιλίωσης και ειρήνευσης με όλους, με τη συνείδησή μας, με τις περιστάσεις, με το παρόν και το παρελθόν, με τα γεγονότα και τους ανθρώπους και με το μέλλον, με τον ερχομό του ίδιου του θανάτου. Όπως νομίζω πως το έχει θέσει ο άγιος Ισαάκ, ο Σύρος, πρέπει να υπάρχει μια διαδικασία με την οποία φθάνουμε να ειρηνεύσουμε με τον Θεό, με τη συνείδησή μας, με τον πλησίον μας, ακόμη και με τα πράγματα που έχουμε αγγίξει. Αυτό σημαίνει ότι ολόκληρη η γη μπορεί τότε να μας πει: «Πορεύου εν ειρήνη». Και εμείς μπορούμε επίσης να πούμε σε όλα όσα η γη ήταν για μας: «Μείνε εν ειρήνη, και είθε η ειρήνη και η ευλογία του Θεού να είναι μαζί σου».

Δεν μπορεί κάποιος να εισέλθει στην αιωνιότητα δεμένος, περιορισμένος από το μίσος, δίχως ειρήνη. Αν θέλουμε και έχουμε τη δυνατότητα να το κάνουμε, στον σύντομο χρόνο που μας προσφέρει ο ερχομός του θανάτου, χρειάζεται να σκεφτούμε όλη μας τη ζωή ως μια άνοδο, μια άνοδο στην αιωνιότητα και όχι ως μια σταδιακή πορεία προς το θάνατο. Αυτή είναι μια άνοδος στη στιγμή εκείνη που θα εισέλθουμε στην αιωνιότητα μέσα από τη στενή πύλη του θανάτου – και δίχως να απεκδυθούμε την πρόσκαιρη ζωή, ενδυόμαστε την αιωνιότητα, για να χρησιμοποιήσω τους λόγους του απόστολου Παύλου.

Αν στο Μνημόσυνο υπάρχει μια συγκέντρωση της προσοχής στην κεκοιμημένη ψυχή, στη Νεκρώσιμη Ακολουθία η προσοχή στρέφεται στην αναχωρούσα ψυχή.

Σύμφωνα με την Ορθόδοξη παράδοση, τις τρεις πρώτες ημέρες μετά το θάνατο του ανθρώπου, η ψυχή του παραμένει κοντά στη γη, επισκεπτόμενη πιθανώς γνωστά μέρη και ενθυμούμενη όλα όσα υπήρξαν πάνω στη γη. Έτσι, η ψυχή θα αφήσει τη γη και θα σταθεί μπροστά στον Θεό έχοντας όλες τις ενθυμήσεις της.

Γι' αυτό περιβάλλουμε με ιδιαίτερη προσοχή τις τρεις αυτές μέρες. Προσφέρονται ευχές, γίνονται «Τρισάγια», η σκέψη μας συγκεντρώνεται σε όλες τις περίπλοκες σχέσεις που είχαμε με το κεκοιμημένο πρόσωπο. Έχουμε δε να παίξουμε και τον δικό μας ρόλο. Πρέπει να λύσουμε αρκετούς κόμβους στην ψυχή μας. Πρέπει να έχουμε τη δυνατότητα να πούμε στον κεκοιμημένο από τα βάθη της καρδιάς μας και όλης της ύπαρξής μας: «Συγχώρησέ με», και να πούμε επίσης: «Σε συγχωρώ, πορεύου εν ειρήνη».

Εδώ ίσως να βρίσκεται το νόημα του παλιού γνωμικού, ότι δεν πρέπει να κακολογούμε τον κεκοιμημένο. Αν είχαμε όντως και με κάθε ειλικρίνεια πει στο πρόσωπο που αναχώρησε από αυτήν τη ζωή: «Σε ελευθερώνω. Θα σταθώ μπροστά στον Θεό διακηρύσσοντας τη συγγνώμη. Τίποτε απ' όσα έχουν συμβεί ανάμεσά μας ας μη σταθεί στο δρόμο σου για την ολοκλήρωση και την αιώνια χαρά», τότε πώς μπορούμε να επιστρέψουμε και να θυμηθούμε το κακό και την πίκρα;

Αυτός δεν είναι ένας τρόπος για να κλείνουμε τα μάτια στην πραγματικότητα, επειδή, αν όντως έχει υπάρξει το κακό στη ζωή ενός προσώπου, αν όντως έχει υπάρξει το κακό ανάμεσα σε μας και στον κεκοιμημένο, τότε πολύ περισσότερο θα πρέπει να προσευχόμαστε στον Θεό να απελευθερώσει και τους δύο – εμάς κι εκείνον. Πολύ περισσότερο θα πρέπει να παρακαλούμε τον Θεό για να ακούσουμε τα λόγια της συγγνώμης «πορεύου εν ειρήνη», και να πούμε τα ίδια λόγια άπαξ διά παντός, με ένα όλο και μεγαλύτερο βάθος κατανόησης, με μια όλο και μεγαλύτερη συνειδητοποίηση μιας αυξανόμενης ελευθερίας.

Υπάρχουν δυσκολίες στη Νεκρώσιμη Ακολουθία. Η Ακολουθία αρχίζει με τις λέξεις «Ευλογητός ο Θεός...» και ζητά από μας όλη την πίστη και την αποφασιστικότητά μας. Μερικές στιγμές τεντώνει την πίστη μας στα όριά της. «Ο Κύριος έδωκεν, ο Κύριος αφείλατο... είη το όνομα Κυρίου ευλογημένον εις τους αιώνας», είπε ο Ιώβ. Δεν είναι όμως εύκολο πράγμα όταν οι καρδιές μας σπαράσσονται και όταν βλέπουμε το πρόσωπο, που αγαπάμε πάνω απ' όλα, πεθαμένο μπροστά στα μάτια μας.

Κατόπιν έχουμε ευχές της πίστης, ευχές της πραγματικότητας και ευχές της ανθρώπινης αδυναμίας – ευχές της πίστης που συνοδεύουν την ψυχή του κεκοιμημένου και που προσφέρονται μπροστά στο πρόσωπο του Θεού ως μαρτυρία αγάπης. Οι ευχές για τους κεκοιμημένους αποτελούν όντως μια μαρτυρία μπροστά

στον Θεό, ότι αυτό το πρόσωπο δεν έζησε επί ματαίω. Όσο αμαρτωλός και αδύναμος άνθρωπος κι αν υπήρξε ο αποθανών, άφησε πίσω του μια όμορφη μνήμη. Όλα τα άλλα θα γίνουν χώμα. Η αγάπη θα επιβιώσει απ' όλα τα άλλα πράγματα. Η πίστη θα παρέλθει και η ελπίδα θα παρέλθει όταν η πίστη αντικατααταθεί από το όραμα και η ελπίδα από τη βεβαιότητα, αλλά η αγάπη ποτέ δεν θα παρέλθει.

Όπως στεκόμαστε και προσευχόμαστε για τον κεκοιμημένο, όλα όσα λέμε είναι: «Κύριε, αυτό το πρόσωπο δεν έζησε επί ματαίω. Αυτό που άφησε στη γη είναι ένα παράδειγμα και μια αγάπη. Το παράδειγμα θα το ακολουθήσουμε. Η αγάπη ποτέ δεν θα πεθάνει».

Παρέθεσα προηγουμένως τα λόγια του Λέων Μπλόυ:«Το να πούμε σε ένα πρόσωπο "σε αγαπώ" ισοδυναμεί με το να του λέμε "ποτέ δεν θα πεθάνεις"». Διακηρύσσοντας μπροστά στον Θεό την αθάνατη αγάπη μας για τον πεθαμένο είναι σαν να επιβεβαιώνουμε αυτό το πρόσωπο, όχι μόνο στο χρόνο αλλά και στην αιωνιότητα Όταν μάλιστα στεκόμαστε με αναμμένα κεριά στην Ακολουθία, διακηρύσσουμε πραγματικά την πίστη μας στην ανάσταση, αλλά και δηλώνουμε μπροστά στο πρόσωπο του Θεού ότι αυτό το πρόσωπο έφερε ένα φως στον κόσμο. «Ούτω λαμψάτω το φως υμών έμπροσθεν των ανθρώπων, όπως ίδωσιν υμών τα καλά έργα και δοξάσωσι τον πατέρα υμών τον εν τοις ουρανοίς». Αυτό το πρόσωπο δεν έχει ρίξει απλώς ένα δημιουργικό φως, ούτε μας έχει εντυπωσιάσει μόνο με την ιδιοφυΐα του, την ομορφιά ή τα ταλέντα του, αλλά άφησε να λάμψει το φως του Θεού, ή άκτιστη Θεία δόξα. Αυτό είναι κάτι που ποτέ δεν θα πεθάνει πάνω στη γή.

Όσο συντετριμμένοι κι αν είμαστε, εξακολουθούμε να διακηρύσσουμε αυτά τα λόγια της πίστης «Ευλογητός ο Θεός ημών». Μερικές φορές το τροπάριο της Αναστάσεως, «Χριστός ανέστη εκ νεκρών, θανάτω θάνατον πατήσας, και τοις εν τοις μνήμασιν ζωήν χαρισάμενος», ακούγεται ακόμη πιο τραγικά, τη στιγμή που μπροστά στα μάτια μας βρίσκεται το νεκρό σώμα ενός προσώπου που αγαπούμε. Υπάρχει όμως και η φωνή της Εκκλησίας που μας απευθύνει λόγους παρακλήσεως και παρηγοριάς: «Μακαρία η οδός, η πορεύει σήμερον, ότι ητοιμάσθη σοι τόπος αναπαύαεως».

Όλος ο πόνος του θνήσκοντος προσώπου εκφράζεται σε ένα από τα τροπάρια της Ακολουθίας εις Ψυχορραγούντα, που διαβάζεται για να βοηθηθεί η ψυχή που δυσκολεύεται να αφήσει αυτήν τη ζωή. «Ιδού νυν χωρίζεται, μετ' οδύνης η ψυχή, εκ του δεινού μου σώματος» λέγει η ψυχή. Όμως εδώ βρίσκεται και η βεβαιότητά μας ότι ο θάνατος, που είναι χαμός και απώλεια, είναι και μια γέννηση στην αιωνιότητα: ότι είναι ένα ξεκίνημα και όχι ένα τέλος, ότι είναι μια μεγάλη και ιερή συνάντηση του Θεού με την « ψυχή ζώσα», η οποία μπορεί να εκπληρωθεί μόνο εν

Θεώ.

Andrew Walker – Κώστας Καρράς (επιμ.), *Ζωντανή Ορθοδοξία στον σύγχρονο κόσμο*, μτφρ Ιωσήφ Ροηλίδης, εκδ. Εστία, Αθήνα 2001.

Πηγή: .myriobiblos.gr